

Bliver dansk udtale utydeligere, sværere at forstå, mere sjusket?

Dét mener mange. Især ældre medborgere, der ikke helt er hævet over mistanke om hørenedsættelse (den rammer alle). Men også mange med sansernes fulde brug klager, sikkert flere end nogensinde.

Det korte svar er: Vi ved det ikke. Men det ville ikke være svært at undersøge. Man tager nogle ældre borgere – vel at mærke i båndoptagelser fra deres ungdom (det kunne jo være, at de blev langsommere og tydeligere med alderen) – og nogle unge, og så tæller man op, hvor mange sproglyde de udtaler per sekund. Jo hurtigere vi taler, jo flere lyde dropper vi, så at antallet alligevel ikke bliver så stort per tidsenhed. Lotte Heise klarer 26 lyde per sekund, de fleste højst 20. Sætningen [*ta du 'li.i 'to' kasø 'øl 'mæð]* *Tager du lige to kasser øl med?* varer ca. 1 sekund og rummer 18 lyde. Normalt vil alle REDUCERE den, til fx [*ta d 'l j. 'to' kas 'øl 'mæ]*. Nu er der kun 14, men pga. tempoforøgelsen er tiden gået endnu mere ned (fx 30 %), så at der nu er flere lyde per sekund; dermed tales der hurtigere, og dermed er der indtrådt flere reduktioner.

Alle sprog reducerer. Det ville være absurd at tale til sidemanden, som om han stod 10 m væk. En ung mand hørte i Paris udtalen *fnæt*, som han aldrig havde mødt; det viste sig at være ordet *fenêtre* 'vindue', som han udmærket kendte, men ikke i dén reducerede form. Tilsvarende anekdoter kendes fra alle tungemål. Den stående danske handlede engang om [*røðsblasn]* *Rådhuspladsen*. Dét var mere, end udlændinge kunne klare. De asiatiske sprog har det med at *hviske* udtalen af mange tryksvage stavelser, og dét er stærkt generende for fremmede. Og også for små børn. Det er derfor, der er så stærk en tilbøjelighed til at tale meget t-y-d-e-l-i-g-t til småbørn. Fagligt hedder det *motherese* (»morsk«), og det er så udbredt, at det kan godtgøres at være genetisk betinget. Småbørn taler da også selv langsommere og tydeligere end andre. Dansk har, specielt i gamles udtale, enorm forskel mellem maksimalt og minimalt distinkt. Alle kan i maksimalt distinkt tale sige [*'nu sga du 'ba.α 'hø.ɔ]* *Nu skal du bare høre!*, men i normaltydelig tale reduceres det ned til [*'nu sgø Ru 'ba. 'hø.ɪ*], hvor alle vokaler desuden er slappere. Der er et vældigt fælles regelsystem i alle sprog for reduktion, det er ikke som håndskriften individuelt bestemt. I sidstnævnte udtale kan [*sgø]* yderligere reduceres til [*s]* uden, at det lyder påfaldende, men i så fald »genopstår« [*d]* i *du*, for man kan ikke have *R* efter *s*.

Reduktioner må holdes ude fra de historiske udtaleændringer. Reduktionerne byder ikke på *nye* udtaler. Reduktionerne fandtes også i ældre og uddøde generationer. Når de generer, er det kun, fordi de overdrives i situationen, så at modtageren ikke forstår teksten. Alle normale, ædru osv. kán tale tydeligt. De historiske ændringer derimod byder på helt nye udtaler – den maksimalt distinkte udtale ændrer sig. Når fx næsten alle unge i dag siger *fram* 'frem' i stedet for det ældre

['främ'], har det intet med reduktion at gøre. Den nye udtale kræver faktisk mere artikulationsenergi. Og den kan siges, og bliver sagt, ligeså langsomt og kraftigt, det skal være. (En reduktion som [en] 'hende' fx i *Giv hende lidt* kan derimod umuligt siges langsomt). Det nye *fram* kan naturligvis selv reduceres efter sprogets regler herfor. At den nye udtale så gentager vikingernes *a*-vokal i dette ord, er en kuriøs tilfældighed, jf. *fram* i alle de andre nordiske sprog.

De historiske ændringer består først og fremmest af de såkaldte lydlove, se ovenfor. Ca. halvdelen af dem medfører energibesparelser, fx derved, at ordene bliver kortere. Slides det hele så ikke i det lange løb ned til uforståelighed, til nogle få overbelastede lyde? Umiddelbart ser det sådan ud: *Høst* hed i urnordisk **harbusta*, *ravn* hed **hrabnaz*, og *kong(e)* hed **kunungaz*. Det sker der normalt intet ved. Taletempoet går ikke op af den grund, og alle kender de nye maksimalt distinkte former, ingen savner de gamle. Ordene kán dog blive så korte, at de opfattes uklart eller falder sammen med andre nedslidte. I middelalderen sagde man *vorde* 'blive', men *vorde* faldt i nutid og datid mange steder sammen med *var*, så vi udskiftede det med *blive* – uden for *Fadervor* og *drillevorn* etc. At *høst* blev udskiftet med det upoetiske *efterår* om årstiden, skyldtes ikke korthed, men det viser, at ord kan »vokse« ved udskiftning. – Det latinske *apis* 'bi' slides i nordfransk helt ned til *é*, der kan falde sammen med alt muligt; det er derfor tit ændret til *avette*, opr. 'lille bi'. Kineserne bruger et andet trick. Deres ord er så korte og simple, at der er talrige ord-sammenfald. Når dét generer, tegner man skriftegn i luften! Jf., at vi danske undertiden er nødt til at tydeliggøre et *De* ved at sige: ...*altså De med stort*.

Ved tal er det afgørende, at ordene ikke falder sammen. I middelalderen truede *fireogtyve* med at falde sammen med *fyrretyve*, sprogfølelsen fandt da på at lægge sig fast på *i* i *fire*, og *y* i *fyrre*, idet begge ord havde begge muligheder. *Attende* og *ottende* burde også være faldet sammen, men dét var for upraktisk. I dag kan man ikke høre, om en vare koster kr. 4.20 eller 24. Sproget har ikke reageret, men gætter man forkert og erlægger en femmer, bliver man hurtigt klar over misforståelsen.

Noget kunne tyde på, at sprogene generelt modvirker, at ordene bliver alt for korte og misforståelige. Dansk *af*, *ad* og *at* (foran sætning) er slidt ned til ['a', a], men det giver kun staveproblemer; sammenfaldet med *A* generer heller ikke, men det arkaiserende *ag!*, som yngre udtaler på samme måde, ville nok distrahere, det er imidlertid for længst udskiftet med det normale *kør!* *E* betød i middelalderen 'altid' (bevaret i *imens*), men er opgivet. *I* (el. *y*) var i oldtiden takstræets stolte navn, men ordet uddøde. *Ove* burde efter lydloven blive ['oo], det kán man også sige, men oftest suspenderes svækkelsen. *Uge* ['uu] er blevet stående. Også \emptyset står fast, men det hos

unge enslydende *øg!* bruges ikke gerne i imperativ. *Å* var foruden det bekendte vandløbsnavn også den præposition, der nu lyder *på*; det skete ved, at *å* udvidedes til *op å*, hvorpå stavelsesgrænsen flyttedes: *o/på* og 1. stavelse bortfaldt.

Det bedste bevis på, at sprogene ikke trues af »entropi« – fysikernes ord for, at al energi omsættes til uomsættelig varme – er dog, at de er blevet talt i titusinder af år. Så hvis den tendens, vi ser i *høst, ravn, kong* osv., var enerådende over disse store tidsspan, så var alle ord for længst slidt ned til mangetydige grynt.

Som sagt er det ikke undersøgt, om unge taler mere reduceret end ældre – da *dé* var unge. Hvis de gør, skyldes det ikke selve evnen til distinkt tale, for den er genetisk bestemt. Det skyldes heller ikke dovenskab, for når man lægger sig tæt på »hvabehar-grænsen«, kommer man ustandselig til, trættende, at gentage sig selv. Det kunne derimod skyldes en vis vanemæssig kækhed knyttet til *dét* at tale hurtigt og uengageret. Dog, lad os ikke forklare et fænomen, hvis eksistens ikke er påvist.